

«حلقات»

درس 27

استاد: حجت‌الاسلام و المسلمین علم‌الهدی
آموزشیار: آقای عطایی

در ادامه بحث از ادله حجّیت خبر واحد به ادله عقلی رسیدیم و به بررسی یکی از دو دلیل عقلی اقامه شده برای حجّیت خبر واحد، که بر اساس قاعده منجزیّت علم اجمالی شکل گرفته بود، پرداختیم. حال به طرح و بررسی شکل دوم از ادله عقلی می‌پردازیم. این دلیل که در لسان علمای اصولی به دلیل انسداد معروف است، در پی اثبات حجّیت همهّ ظنون و نه فقط ظن حاصل از خبر ثقة است. قائلین به دلیل انسداد آن را در ضمن پنج مقدمه تبیین کرده اند که چهار مقدمه آن در این درس ارائه خواهد شد.

ب - الشكل الثانى للدليل العقلى ما يسمى بدليل الانسداد و هو - لو تم - يثبت حجية الظن بدون اختصاص بالظن الناشئ من الخبر فيكون دليلاً على حجية مطلق الأمارات الظنية بما فى ذلك اخبار الثقات و قد بين ضمن مقدمات:

الأولى - انا نعلم إجمالاً بتكاليف شرعية كثيرة فى مجموع الشبهات، و لا بد من التعرض لامثالها بحكم تنجيز العلم الإجمالى.

الثانية - انه لا يوجد طريق معتبر - لا قطعى وجدانى، و لا تعبدى قام الدليل الشرعى الخاصّ على حجيته - يمكن التعويل عليه فى تعيين مواطن تلك التكاليف و محالّها، و هذا ما يعبر عنه بانسداد باب العلم و العلمى.

الثالثة - ان الاحتياط بالموافقة القطعية للعلم الإجمالى المذكور فى المقدمة الأولى غير واجب، لأنه يؤدى إلى العسر و الحرج نظراً إلى كثرة أطراف العلم الإجمالى.

الرابعة - انه لا يجوز الرجوع إلى الأصول العملية فى كل شبهة بإجراء البراءة و نحوها، لأن ذلك على خلاف قانون تنجيز العلم الإجمالى.

الخامسة - انه ما دام لا يجوز إهمال العلم الإجمالى، و لا يتيسر تعيين المعلوم الإجمالى بالعلم و العلمى، و لا يراد منا الاحتياط فى كل واقعة، و لا يسمح لنا بالرجوع إلى الأصول العملية فنحن إذن بين امرين.

چند نکته مقدماتی برای ورود به بحث

نکته اول: درباره ظنونی که در محدوده شریعت برای مکلف ایجاد می شد یک اصل اولیه وجود داشت که عبارت بود از :
عدم حجیت هرگونه ظنی، مگر آنچه که با دلیل خاص حجیت آن ثابت شده باشد.

حال می خواهیم بگوئیم دلیل انسداد در صورت پذیرش، نتیجه ای خواهد داشت که کاملاً مقابل محتوای اصل اولیه در باب ظنون است. محصول دلیل انسداد عبارت است از:

همه ظنون، واجد حجیت می باشند؛ مگر ظنی که با دلیل خاص از حجیت ساقط شده باشد.

توجه: دلیل انسداد، یک اصل معارض با اصل اولیه در باب ظنون نیست؛ بلکه یک اصل ثانوی است که نتیجه آن عکس اصل اولی می باشد و از آنجا که مبتنی بر دلیل و استدلال می باشد از سوی اصل اولیه نفی نخواهد شد.

نکته دوم: گفته شد دلیل انسداد فقط درصدد اثبات حجیت خبر واحد نیست، بلکه به دنبال اثبات حجیت بر ای مطلق ظنون می باشد؛ مگر آن دسته از ظنونی که به دلیل خاص از دایره حجیت خارج شده باشد؛ مثل ظن حاصل از قیاس .
بنابراین می توان گفت تفاوت بین دلیل انسداد با ادله دیگری که برای حجیت ظنون اقامه شده است این است که دلیل انسداد بر خلاف ادله دیگر – که همگی به دنبال اثبات حجیت یک ظن خاص می باشند – به دنبال اثبات حجیت مطلق ظن می باشد. این تفاوت باعث ایجاد دو اصطلاح در لسان علمای اصولی شده است:

(۱) **ظن مطلق:** ظنی که به دلیل انسداد معتبر شده، ظن مطلق است.

(۲) **ظن خاص:** اگر دلیل حجیت یک ظن، دلیلی باشد که حجیت را صرفاً برای همان ظن اثبات می کند، به ظن مذکور ظن خاص گفته می شود.

مثال ظن خاص: ظن حاصل از خبر ثقه؛ چرا که دلیل آن آیه نبأ یا سیره متشرعه یا سیره عقلائییه بوده و این ادله ، مطلق ظن را حجّت نمی کنند، بلکه فقط ظن حاصل از خبر ثقه را حجّت قرار می دهند.

نکته سوم: تفاوت بین ظن خاص و ظن مطلق در این است که ظن مطلق، فقط زمانی حجّیت دارد که راه به دست آوردن علم یا علمی نسبت به احکام شرعی بسته باشد؛ مثل زمان غیبت کبری؛ اما ظن خاص در زمان انفتاح باب علم نیز حجّت بوده و قابلیت استدلال دارد.

مثال: ظن حاصل از ظهور کلام متکلم، ظن خاص؛ است چرا که دلیل حجّیت آن سیره عقلا می باشد؛ به همین دلیل ظن به دست آمده از ظهور احادیث معصومین حتی در زمان انفتاح باب علم و حضور امامان نیز حجّت می باشد.

Sco1: 10:39

شکل دوم از دلیل عقل بر حجّیت خبر واحد: دلیل انسداد

مقدمات دلیل انسداد: (۵ مقدمه)

مقدمه اول: ما اجمالاً می دانیم که در شریعت تکالیف شرعی فراوانی برای وقایع پیش روی ما وجود دارد و بنابر قاعده منجزیت علم اجمالی می بایست به گونه ای عمل کنیم که یقین حاصل شود تمام این تکالیف امتثال شده است.

مثال: فرض کنید علم اجمالی داریم از بین یک هزار تکلیف مشکوک، پانصد تای آنها تکالیفی واقعی است که از ناحیه معصوم بر عهده ما گذاشته شده است. بر اساس قاعده منجزیت علم اجمالی، باید همه این هزار تکلیف انجام بگیرد، تا اطمینان حاصل شود از عهده تکلیف خارج شده ایم.

مقدمه دوم: در زمان غیبت کبری هیچ راه معتبری برای شناخت تکالیف گفته شده در مقدمه اول وجود ندارد.

سؤال: مراد از راه معتبر چیست؟

پاسخ: راه معتبر و قابل اعتماد عبارت است از:

الف: طریق وجدانی که ما را به علم می رساند و از آن به باب علم نیز تعبیر می شود؛ مثل قطع حاصل از خبر متواتر.

ب: طریق تعبّدی که ما را به علم نمی‌رساند بلکه حاصل آن فقط یک ظن است؛ ولی ما علم داریم که شارع عمل کردن بر اساس این ظن را حجّت شمرده است.

خلاصه اینکه: حاصل راه تعبّدی، فقط یک ظن است که به حجّت بودن آن علم داریم؛ یعنی یک ظن علمی که از آن به باب علمی نیز تعبیر می‌شود.

بر اساس مقدمه دوم، باب علم و باب علمی هر دو برای رسیدن به تکالیف بسته می‌باشند و این همان چیزی است که از آن به انسداد باب علم و علمی تعبیر می‌شود.

نکته: اگر حجّیت خبر واحد از طریق ادله شرعی اثبات شود، طریقی تعبّدی برای شناخت تکالیف خواهد بود که از آن به باب علمی تعبیر می‌شود. علت اطلاق چنین تعبیری به خبر واحد این است که هر چند مدلول آن ظنی است؛ ولی دلیلی که بر حجّیت این ظن دلالت می‌کند، علم آور بوده و موجبات قطع به حجّیت آن را فراهم می‌کند؛ لذا خبر واحد را منسوب به علم کرده‌اند و به آن باب علمی گفته‌اند؛ یعنی طریقی که پشتوانه آن علم است.

البته همان طور که می‌دانیم قائلین به دلیل انسداد هیچ یک از ادله خبر واحد را نمی‌پذیرند و به همین دلیل مدعی هستند باب علمی نیز برای رسیدن به تکالیف همچون باب علم منسد و بسته می‌باشد.

Sco2:19:32

مقدمه سوم: موافقت قطعی علم اجمالی اشاره شده در مقدمه اول، واجب نیست؛ چرا که لازمه موافقت قطعی و اطمینان به خروج از عهده تکالیف این است که تمام اطراف علم اجمالی را امتثال کنیم؛ اما از آنجا که اطراف علم اجمالی ما بسیار زیاد است، منجر به عسر و حرج خواهد شد و تحقّق عسر و حرج برای حکم کردن به عدم وجوب موافقت قطعی، کافی است.

مقدمه چهارم: در تکالیف مشکوک مورد بحث، امکان رجوع به اصول عملیه و اجرای اصل برائت یا امتثال آن وجود

ندارد؛ چرا که این کار بر خلاف قانون منجزیت علم اجمالی و لزوم موافقت قطعی با آن می‌باشد.

تذکر: شهید صدر(ره) در حلقه ثانیه ثابت کردند که اصول رافع تکلیف، در اطراف علم اجمالی جاری نمی‌شوند؛ بنابراین

تکلیفی که به سبب احتیاط بر عهده مکلف آمده است با برائت از دوش او برداشته نخواهد شد.

Sco3 : 27:37

۱. شکل دوم دلیل عقلی که بر حجّیت اخبار ثقه اقامه شده، دلیلی است که به آن «دلیل انسداد» گفته می‌شود.
۲. دلیل انسداد در صدد اثبات حجّیت مطلق ظن است برخلاف ادله دیگر که در صدد اثبات حجّیت یک ظن خاص مثل خبر ثقه بودند.
۳. تفاوت ظن مطلق که دلیل انسداد، حجّیت آن را اثبات می‌کند با ظن خاص در این است که ظن مطلق، فقط در زمان انسداد باب علم و علمی حجّت می‌باشد؛ ولی ظن خاص حتی در زمان انفتاح باب علم و در عصر حضور معصومین (ع) نیز حجّت است.
۴. دلیل انسداد پنج مقدمه دارد که چهار مقدمه آن در این درس بیان شده است.
۵. مقدمه اول: ما اجمالاً علم داریم که در شریعت تکالیف فراوانی متوجّه مکلفین می‌باشد و بر اساس قاعده منجزیت علم اجمالی، باید از عهده همه آنها خارج شد.
۶. مقدمه دوم: در زمان غیبت کبری هیچ راه معتبری اعم از وجدانی و تعبّدی برای شناخت تکالیف گفته شده وجود ندارد که از این وضعیت، به انسداد باب علم و علمی تعبیر می‌شود.
۷. مقدمه سوم: از آنجا که اگر بخواهیم با انجام احتیاط به موافقت قطعی با علم اجمالی مذکور در مقدمه اول دست پیدا کنیم حتماً دچار عسر و حرج خواهیم شد؛ لذا حکم به عدم وجوب احتیاط مذکور می‌شود.
۸. مقدمه چهارم: با رجوع به اصول عملیه و اجرای برائت و امثال آن نمی‌توان تکالیف را از عهده مکلفین برداشت؛ زیرا اصول رافع تکلیف در اطراف علم اجمالی جاری نمی‌شوند.